

VÁNDOR LÁSZLÓ

EGERVÁRI LÁSZLÓ EGERVÁRI ÉPÍTKEZÉSEI

A gótikus kerámia (terrakotta) építészeti tagozatok Magyarországon
a 15-16. század fordulóján

Zalaegerszegi Múzeumok Igazgatósága
Zalaegerszeg
2025

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó helyett.....	9
Egervár és az Egervári család története a 15. sz. második feléig.....	10
Egervár falu a középkorban.....	10
Az első egervári vár.....	11
Az új családi központ, a fancsikai vár.....	12
Egervári László az építető.....	14
Az egervári építkezések írott forrásai.....	23
Egervári László építkezéseinek emlékei.....	27
Az egervári vár.....	27
Kutatástörténet.....	27
Az Egervári László-féle castellum maradványai az épületben.....	35
Az egervári ferencrendi templom és kolostor.....	39
Az írott források.....	39
A templomban végzett kutatások eredményei.....	43
A gótikus templom építészeti történeti kutatásának eredményei.....	48
A kolostor kutatásának régészeti eredményei.....	53
A kolostor területének leletanyaga.....	55
A fancsikai kápolna.....	55
A lelőhely leírása.....	56
A kápolna feltárása.....	56
A kápolna történetének írott forrásai.....	59
A kápolna leletanyaga.....	59
Az építőműhely feltételezhető csepregi működéséről.....	63
Az egervári terrakotta elemek megjelenése az egervári uradalmon kívül.....	64
Az idomtégglák készítésének technikai kérdései.....	66
Az egervári terrakottaműhely sajátosságainak összefoglalása.....	70

Az egervári építőműhely eredetének kérdése és párhuzamai.....	70
Az idomtégglák eredetének kérdése a korábbi szakirodalomban.....	71
Kutatástörténet.....	72
A terrakotta építészeti elemeket használó műhely művészeti kapcsolatai, a terrakotta elemeket használó műhely(gyakorlat) eredete.....	74

A terrakottát használó építészet gyakorlat megjelenése Nyugat-Magyarországon..... 76

A Baumkircher uradalom.....	76
A Városszalónak (Stadschlaining) központú Baumkircher uradalomban folyó építkezések.....	76
A szalónaki uradalomból ismert épületek, terrakotta tagozatokat alkalmazó épületek.....	79
A monyorókeréki Ellerbach uradalom.....	87
Az Ellerbachok építkezései.....	88
Egyéb terrakottát használó nyugat-dunántúli építkezések.....	95
A nyugat-dunántúli uradalmak terrakotta elemeinek kapcsolatai.....	98

Kitekintés: Terrakotta elemekkel folyó építőtevékenység

az ország középső részén és Erdélyben.....	102
Az ország középső része (Baranya és a Duna-Tisza köze).....	102
Az erdélyi terrakotta boltozatok.....	103
Szászföldi templomok.....	105
Székely templomok.....	107
A székelyföldi terrakotta elemekkel készült boltozatok sajátosságai.....	114
 Összegzés.....	 117
Melléklet.....	119
Levéltári források.....	122
Irodalomjegyzék.....	122

ÖSSZEGZÉS

Végezetül megkíséreljük az egervári késő gótikus műhely helyét meghatározni a kor magyarországi építészeti anyagában.

Mint a fenti áttekintésből kitűnik, a magyarországi anyagban sem hasonló méretű, sem ilyen technikával készült építészeti tagozatok a 15. század korábbi évtizedeiben nem voltak, ezek bajor és osztrák gyakorlatot követve, teljesen új jelenségként tűntek fel az 1460-as években. Az idomtégglákat alkalmazó műhely/műhelyek jelenlegi ismereteink szerint Mátyás király uralkodása alatt, közvetlen előzmények nélkül tűnik/ tűnnek fel a nyugati határszélen birtokos, osztrák származású, vagy ottani kapcsolatokkal bíró főurak építkezésein. Az e technikával dolgozó mesterek munkássága egy ekkorra már kikristályosodott gyakorlatot tükröz.

Az elemek faragással történő készítésének általuk alkalmazott technikája – mint láthattuk – jórészt megegyezik a legújabb osztrák kutatás által megállapítottakkal⁴⁴⁴, viszont az ott említett műkő elemeket a magyar kutatás mindeddig nem tudta kimutatni, és a terrakotta bordák középtengelyébe karcolt, a kifaragáshoz szükséges segédvonal megléte a gyártás manuálisabb jellegét erősíti.

Ha térképre vetítjük az ismertetett építkezéseket, akkor egyértelművé válik az is, hogy az idomtégla elemek osztrák területek felől érkező és először a nyugati határ mentén feltűnő alkalmazásának későgótikus gyakorlata elsősorban nem a kőszegénység következménye – hiszen építőköben gazdag vidékeken is megtalálhatóak, – hanem inkább egy sajátos műhelygyakorlatot folytató építészeti kör munkásságának eredménye.

Formakincsük arra utal, hogy készítőik nem csupán az elemek származási területén, hanem a magyar területen, sőt a budai királyi udvarban zajló építkezéseken alkalmazott elemeket is ismerték. A későgótikus, néhol már reneszánsz elemeket is alkalmazó műhely vagy műhelyek termékei stílusukban a Mátyás-kori több jelentős építkezésekhez is kapcsolhatók.

Az építetők személyének vizsgálata alapján kijelenthető, hogy az egymással szomszédos uradalmak birtokosai a királyi udvaron belüli helyzetük révén, országos és megyei hivatalviselőségük, esetenként családi kapcsolataik alapján vették át, illetve alkalmazták a műhelyt.

Felvetődött a műhely(ek) kapcsolata a magyar eredetű pálos illetve a Mátyás által kedvelt ferences renddel is, de ez az ismert emlékek alapján nem igazolható.

A kapcsolatok leginkább Mátyás főurainak nagyobb szabású építkezései felé mutatnak, de a műhely megjelenik a környező területek, és városok építkezésén (Kőszeg, Csepreg) is. Ezek közé tartoznak az Egervár környéki építkezések is.

Az – eddig legalaposabban feltárt – Egervárra vonatkozó okleveles anyag alapján néhány mesternek a neve már ismert, és a 15. század végi, 16. század eleji okleveles anyag további kutatása és publikálása még más adatokat is napvilágra hozhat. A megismert források alapján a sajátos építőgyakorlat magyarországi terjedésének kronológiája nagyrészt megállapítható.

Az idomtégglákat gyártó, illetve felhasználó mesterekről keveset tudunk. Az összefüggéseiben egyedül vizsgálható nyugat-dunántúli kör idomtéggláinak formai és méretbeli azonossága felveti egy (esetleg két-három) idomtégglákat gyártó központi műhely, vagy az egyik építkezésről a másikra vándorló égetőműhely(ek) létének lehetőségét is. E kérdésről egyelőre csak feltevésekbe lehet bocsátkozni, hiszen az építkezések lebonyolítására utaló adatokkal csak Egervárról rendelkezünk, azonban erre a feltevésre jutott az osztrák kutatás is.

---

⁴⁴⁴ Koller 2022.

Az egervári számadások alapján azt mondhatjuk, hogy az építkezések során nyilvánvalóan a helyszínen dolgoztak a szárított agyag faragására specializálódott mesterek is, hiszen a számadásokban név szerint említik a Péter és László nevű „kőfaragókat”. Mivel itt teljes egészében idomtégglákkal készült épületekről van szó, bennük bizonyosan a sajátos technikával dolgozó mestereket kell látnunk.

Bizonyos tehát, hogy az egervári műhely „kőfaragó”-i az építkezésekhez szükséges nagy mennyiségű épületdíszítő elemet helyben készítették (faragták ki), ami azt jelenti, hogy nem csak az idomtégglákat kifaragni tudó, de a kiégetésben jártas mestereket is a helyszínre telepítették azaz az idomtégglák gyártását itt végezték. A készített elemek eladásáról, más építkezéseken való felhasználásáról megmaradt adataink ezt a feltevést erősítik.

Az idomtégglák méretének, anyagának és technikai azonosságainak mind teljesebb körű vizsgálata elősegítheti a Nyugat-Dunántúlon folyt sajátos építőgyakorlat mestereinek és azok jellemzőinek teljesebb megismerését. Az elemek anyagában kimutatható összefüggések, és azoknak az anyaglelőhely(eknek) a felderítése, ahonnan ezek származnak, a felvázolt kapcsolatokat teljesebbé teheti.⁴⁴⁵

Az általunk vizsgált egervári templom méreteivel és szerkezetével szoros korrelációban áll a kor legnagyobb szabású koldulórendi emlékeivel, mindenekelőtt a nyírbátori minorita templommal és a szeged-alsóvárosi templommal. E két templomról kutatásunk már régebben megállapította, hogy elsőrendű, igen magas színvonalú építéstechnikával dolgozó mesterek munkái. Díszítőrészletei tekintetében az egervári műhely szintén a kor építészetének legmagasabb színvonalát képviselte, amit tagozatainak amazokéval történő összehasonlítása igazol. Bordáformáit, párkányainak párhuzamait a budai és a visegrádi palota anyagában is megtalálhatjuk. Erre a budai várból előkerült anyag alapján már Nagy Emese is felhívta a figyelmet. Az egervári templom egyetlen megmaradt gyámkövének közvetlen párhuzama a magyarországi későgótikus templomépítéssel egyik csúcsaként jellemezhető nyírbátori református templomban található meg. Amint a nyírbátori templomban, úgy az egervári templom esetében is, a gótika e csodálatos utolsó lobogásában tűnik fel az új stílus, a reneszánsz szelleme. Itt sajnos sokkal kevesebb részlet őrződött meg belőle, csak a szószerkbejáró-ajtó keretezése tanúskodik róla. Gótikus templomainknál az alkalmazott építőanyag (kő vagy tégl) lényegtelen volt, hisz az épületek kívül belül vakoltak és festettek voltak, így azok jellege nem volt megállapítható.

Az egervári templom építészeti díszítését visszafogott egyszerűség jellemzi, de ennek okát nem az alkalmazott építőelemek anyagában kell keresnünk – hiszen a közvetlen párhuzamként számba jöhető Ellerbach templomok (Szentpéterfa és Máriafalva) terrakotta pasztofóriumai a legigényesebb kőfaragásokkal is állják a versenyt –, hanem az épület rendeltetésében. A visszafogottságot, a nemes egyszerűséget az magyarázza, hogy a templomnál az előbbivel azonos tanultságú vagy azonos műhely itt alkalmazkodott az obszerváns ferencesek puritánabb építészetéhez.

A felsorolt példák alapján úgy látjuk, hogy a gazdaságosan, gyorsan előállítható terrakotta boltozati bordák alkalmazásának gyakorlata igen gyorsan elterjedt az országban, és hamarosan megjelent Erdélyben is, ahol a 15. század végén meginduló templombővítésekhez, köztük nagy számban a korábbi templomok erődtemplommá történő átépítéséhez kapcsolódó újra boltozások kedvelt technikai megoldásává vált. Feltűnő, hogy a nyugat-dunántúli, igényesen kimunkált terrakotta elemek „kőfaragói” már nem követték az új boltozóelem készítőinek útját, az erdélyi kőfaragók a terrakotta boltozatok kiegészítő elemeit és az ablakműveket továbbra is kőből

---

⁴⁴⁵ Ld. 1. melléklet

készítették. A fellelhető, nem mindig pontos adatok azt mutatják, hogy a terrakottából készült boltozatok készítésével legtovább (az 1520-as évekig) Erdély területén számolhatunk.

A rendelkezésünkre álló adatok alapján egyértelműen kimondható, hogy a terrakotta elemeket kőfaragó módszerekkel kialakító mesterek működése Nyugat-Magyarországon legkorábban 1462-ben kezdődött, és az 1520-es években fejeződött be. Tevékenységük elsősorban három jelentős famíliához, a Baumkircher, az Ellerbach és az Egervári családhoz fűződik, és működésük befejeződése sajátos módon a három familia férfiági kihalásával és az uradalmak idegen kezekbe kerülésével ért véget. (Baumkircher 1501†, Ellerbach 1496†, Egervári 1511., ill. 1523†).

Végezetül hangsúlyoznunk kell, hogy a témakör vizsgálata korántsem tekinthető lezártnak. Míg az osztrák kutatás elsősorban azzal a problémával küzd, hogy – mivel a többnyire még ma is álló épületek meglévő elemei vakolással és festéssel borítottak – csak restaurálási munkák alkalmával ismerhetnek fel újabb ilyen emlékeket, addig Magyarország területén e korszak emlékének nagyfokú pusztulása jelent nehézséget, így újabbak megismerése elsősorban a régészeti feltárásoktól várható. Erdély esetében az idomtégla-boltozatok feltárása⁴⁴⁶ az ausztraihoz hasonló okok miatt problémás. Ilyen módon az idomtégla-készítő mesterek tevékenységének teljes magyarországi feltérképezése még sokáig lezáratlan marad.

Nagymértékben gyarapítaná ismereteinket a gyártás egyik fontos eleme, az égetéstechnika ismerete. Sajnos azonban a feltárt téglaegető kemencék száma Magyarországon nagyon alacsony, tárgyalt korszakunkból és a vizsgált területekről ilyeneket egyáltalán nem ismerünk.⁴⁴⁷

Az eddig ismert anyag mindazonáltal további kutatásra ösztönöz, ami késő gótikus építészetünk teljesebb megismerését is elősegítheti.

---

⁴⁴⁶ A bemutatott székelyföldi templomok nagy száma a 2000-es évektől felgyorsult kutatások és helyreállítások eredménye, és ez a szám folyamatosan növekedik. A Szászöld anyaga a használat megszűnése és a felújítások minimális száma miatt kevésbé ismert.

⁴⁴⁷ Jakab 2011. 131-160.; Hasonlóan kevés az ismeretünk ebben a témában az európai kutatásban is, Jakab 2008. 357-366.